

2. Wilmott P. *This is No Longer Funny*. URL: <https://wilmott.com/this-is-no-longer-funny/>

3. Wilmott P. *Financial Modelers' Manifesto*. URL: <https://wilmott.com/financial-modelers-manifesto/>

4. Corporate Finance Institute. *Financial Modelers' Manifesto — Overview, Origin, and The Modeler's Oath*. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/financial-modelers-manifesto/>

5. Davies M. *The Dark Ages of Risk Management*. URL: <https://calert.info/details.php?id=1259>

6. ISO / IEC 31000:2018 *Risk management*. URL: <https://www.iso.org/iso-31000-risk-management.html>

УДК [331.2:349](355)

Дяконенко О.І.

к.е.н., с.н.с. Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

ДОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ В СФЕРІ ОПЛАТИ ПРАЦІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Соціальні стандарти в сфері оплати праці — важлива складова соціальної політики, значимість якої полягає у гарантуванні конституційного права громадян на достатній рівень доходу, що забезпечує основні життєві потреби та гідний рівень життя. Запровадження і регулювання соціальних стандартів в Україні характеризуються як низькоефективні, з притаманними їм відставанням регулюючих дій від фінансово-економічного розвитку країни, звуженим фінансуванням сфери соціального захисту, недовістю системи контролю за дотриманням соціальних стандартів, низькою ефективністю соціального діалогу суб'єктів соціально-трудова відносин по регулюванню зазначених питань. Обмеженість економічного підґрунтя для впровадження соціальних стандартів високої якості обумовило їхню звуженість та переважання в національних стандартах соціальних мінімумів, які не гарантують громадянам економічної, соціально-економічної, соціальної, правової безпеки та захист від можливих ризиків. Штучне заниження національних соціальних стандартів призвело до поширення бідності серед працюючого населення, посилення диспро-

порцій в розподілі доходів, відтворенні робочої сили, купівельній спроможності населення.

Соціальні стандарти в сфері оплати праці — це змінна величина, що визначається за урахування об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, потреб та можливостей суб'єктів соціально-трудових відносин і встановлюється задля забезпечення соціальних прав та гарантій населення в сфері оплати праці. У будь-якій країні встановлені соціальні стандарти зазвичай відповідають досягнутому рівню соціально-економічного розвитку та значною мірою детермінуються такими чинниками, як величина ВВП та доходів населення, дієвість трудового та господарського права, міра соціальної відповідальності держави та бізнесу, стабільність фінансової системи, оптимальність податкового навантаження, рівень тінізації економіки, доходів суб'єктів підприємництва та заробітної плати населення тощо. Наразі в Україні, окрім вищезазначених чинників, наявні соціальні стандарти в сфері оплати праці підпадають під дію руйнівного і нещадного чинника — «війна».

Більшість зарубіжних дослідників стверджують, що війна чинить потужний вплив на економіку воюючої країни, підвищуючи рівень безробіття, споживчі ціни, інфляцію, знижуючи реальну заробітну плату і купівельну спроможність населення [3-6]. Російсько-українська війна, перейшовши у повномасштабну фазу у лютому 2022 р., має деструктивний вплив на український ринок праці, проявляючись різким зростанням кількості безробітного населення і внутрішньо переміщених осіб, посилюючи фінансове навантаження на бюджет країни. В країні спостерігається зростання цін на споживчі товари внаслідок дефіциту товарів, зупинки національних підприємств та зниження обсягів міжнародної торгівлі. Перед урядом країни гостро постало завдання стримування інфляційних процесів та зниження розриву між номінальною і реальною заробітною платою.

Як засвідчує міжнародний досвід, для періоду військових дій характерним є застосування урядами воюючих країн таких заходів, як збільшення тривалості робочого часу та стримування зростання заробітної плати. В Україні Верховною Радою України 15.03.2022 р. було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (№ 2136-IX) [2], який набув чинності 24.03.2022 р. і діятиме до моменту припинення/скасування воєнного стану. Відповідно до цього закону підприємці мають право:

- збільшувати тривалість робочого часу до 60 (50 — для працівників, яким відповідно до законодавства встановлено скоро-

чену тривалість робочого часу) годин на тиждень (стаття 6), що дає можливість роботодавцю скоротити виплати за понадурочну роботу (згідно цього Закону надурочною буде вважатись робота понад 12 годин на день — за 60-годинного робочого тижня і п'яти днів роботи на тиждень);

- призупиняти виплату заробітної плати працівникам, у разі неможливості її виплат через воєнні дії, до моменту відновлення можливості здійснювати основну діяльність підприємства (частина друга статті 10);

- призупиняти дію трудового договору (стаття 5) чи окремих положень колективного договору, в тому числі і відносно оплати праці (стаття 11). Згідно цього закону роботодавець звільняється від необхідності платити заробітну плату працівникові при призупинення дії трудового договору і її виплата перекладається на країну-агресора;

- переводити найманого працівника, задля відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, на іншу роботу з оплатою праці, не нижчою за середню зарплату на попередній роботі (стаття 3), при цьому норма ст. 32 КЗпП (про попередження працівника за два місяці до моменту зміни істотних умов праці) не діє;

- звільняти працівника у разі знищення підприємства внаслідок бойових дій з виплатою вихідної допомоги в розмірі не менше середньомісячного заробітку (стаття 5) тощо.

Крім того, з початком повномасштабної війни Урядом України були задіяні й інші програми фінансової підтримки економічно активного населення, зокрема:

- програму «Підтримка, за якою наймані працівники, що проживали в зоні активних бойових дій та за яких сплачувався ЄСВ, мали можливість отримати по 6,5 тис. грн (окрім працівників, які отримували заробітну плату з Державного бюджету України);

- щомісячну допомогу на проживання внутрішньо переміщеним особам, які не виїхали за кордон, у розмірі 2 тис. грн; ці кошти не оподатковуються і виплачуватимуться протягом дії воєнного стану та ще 30 днів після його скасування. Наразі ці виплати можуть отримувати лише ті особи, житло яких знаходиться на території проведення бойових дій, в тимчасовій окупації чи зруйноване і непридатне для проживання через військові дії;

- двомісячні виплати підприємцям, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, у сумі 6,5 тис. грн на місяць тощо.

В Україні можливості реалізації соціальних стандартів та гарантій достатнього рівня доходів громадян вкрай обмежені в умовах воєнного стану. Наразі національні соціальні стандарти в сфері оплати праці зведено до соціальних мінімумів на рівні фізіологічного виживання, а їх штучне заниження обумовлює надзвичайно низькі показники життєвого рівня населення країни. Істотне покращення ситуації можливе за умови перемоги українського народу та швидкого відродження економіки, що створить підґрунтя для поступового підвищення соціальних стандартів через нарощування продуктивності праці, технологічну модернізацію, успішну реалізацію політики енергозбереження на тлі зростання ефективності соціального діалогу.

Пріоритетом розвитку соціальних стандартів в сфері оплати праці України має стати формування нової прогресивної парадигми, орієнтованої на стимулювання випереджаючого зростання доходів, що визначаються продуктивністю трудової діяльності, та звуження наявної політики мінімізації національних соціальних стандартів і їх штучного заниження, що спричиняє поглиблення бідності серед зайнятого населення, посилює диспропорції в розподілі доходів, поглиблює розшарування населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Господаренко А. Оплата праці в умовах воєнного стану URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/oplata-pratsi-v-umovah-voennogo-stanu/>.
2. Закон України " Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану " № 2136-IX від 15.03.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
3. Bry G. Wages during War, Inflation, and Dictatorship. — Princeton University Press, 1960, pp. 191–265. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c2509/c2509.pdf>.
4. Goldstein J. Long Waves in War, Production, Prices, and Wages: New Empirical Evidence. *Journal of Conflict Resolution*. 1987. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022002787031004002>. — <https://doi.org/10.1177/0022002787031004002>.
5. Heikkinen S. War, Inflation, and Wages: The Labor Market in Finland, 1910-1925. *Economic & Business History Society*. 2017, Vol. 35, № 1. URL: <https://www.ebhsoc.org/journal/index.php/ebhs/article/view/60>.
6. Maletta H. Afghanistan Food Security Monitoring Program. Wages of War, Wages of Peace: Food prices and unskilled labour pay in Afghanistan, 1996-2002. — Kabul, December 2002. URL: <https://www.fao.org/3/ae033t/ae033t.pdf>.